

Włodzimiera Ziemińska-Odojowa

"Badania archeologiczne w 1958 r. na wzgórzu katedralnym we Fromborku", Mirosława Gajewska, Jerzy Kruppe, "Rocznik Olsztyński" T. III, 1960 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 433-435

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

której wiele odnośników ma charakter hipotetyczny. Całość zespołów z Lidz-barka Warmińskiego datowana jest na tzw. okres wczesnożelazny, tj. wczesny i środkowy okres lateński (400 — p.n.e.) bez uwzględnienia chronologii absolutnej dla poszczególnych pochówków.

W rozdziale *Zagadnienie przynależności kulturowej* autorzy poruszają interesujący problem współwystępowania form kultury bałtyckiej i pomorskiej, ich wzajemnej zależności i natężenia występowania jako kultur odrębnych lub ich konglomeratu. Zjawisko to stwierdzono również w badanych osadach w Jezioroku, pow. Giżycko, i Łęczach, pow. Elbląg. Jest ono typowe dla Warmii i Mazur oraz obszarów pogranicznych. Fakt ten, jak wydaje się autorom, tłumaczy równocześnie różnorodność form pochówków omawianego okresu reprezentowanego przez różne grupy ludzkie mające odrębne zwyczaje pogrzebowe.

Pracę kończy rozdział zatytułowany *Zagadnienie społeczne*. Ze względu na brak pewności, czy badany kurhan był częścią cmentarzyska, czy grobowcem rodzinnym lub rodowym oraz ze względu na brak analogii do omawianego zagadnienia oraz uściślonej precyzyjnej chronologii omawianego materiału, problem ten autorzy pozostawiają na razie otwarty.

Omawiana wyżej praca ma charakter publikacji źródłowej. Zarówno przyrzysty, jak i bardzo nowatorski sposób publikowania źródeł oraz wnikliwa ich interpretacja czyni z niewielkiego opracowania materiałowego pierwszą polską pozycję sygnalizującą problematykę cmentarzysk tzw. okresu wczesnożelaznego. Bardzo cenne wydają się wnioski o charakterze syntetycznym odnośnie zagadnienia przynależności kulturowej oraz zagadnień społecznych. Wartość pracy polega między innymi na ciekawych spostrzeżeniach nie związanych przez polską archeologię problemów współżycia i asymilacji odrębnych grup etnicznych w okresie wczesnożelaznym na Warmii i Mazurach, które, być może, mają powiązania ze zjawiskami wcześniejszymi wspólnoty bałtosłowiańskiej.

Włodzimiera Ziemińska-Odojowa

MIROSLAWA GAJEWSKA i JERZY KRUPPE. *Badania archeologiczne w 1958 r. na wzgórzu katedralnym we Fromborku*, Rocznik Olsztyński, t. III 1960. Olsztyn 1961, s. 81 — 104. W tekście 8 rycin oraz 5 tablic. Streszczenia w językach rosyjskim i angielskim.

Obronny kompleks architektoniczny we Fromborku oraz związane z nim miasteczko swoimi walorami historycznymi wzbudzały od dawna zainteresowanie nie tylko w naszym regionie. W związku z projektem odbudowy zniszczonego w czasie ostatniej wojny zabytkowego „wzgórza” podjęto architektoniczne i archeologiczne zespołowe prace badawcze. W 1957 r. badania archeologiczne miały charakter rozpoznawczy. Kontynuację systematycznych badań archeologicznych podjęto z inicjatywy i funduszy Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przy współudziale pracowników Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w 1958 roku. W III t. „Rocznika Olsztyńskiego” zamieszczono niżej omawiane opracowanie materiałowe autorów Mirosławy Gajewskiej i Jerzego Kruppego z pierwszego sezonu tych badań.

We wstępie na podstawie znanych źródeł autorzy wprowadzają w rys historyczny powstania i rozwoju przestrzennego „wzgórza” oraz jego związku z dziejami biskupstwa warmińskiego. Genezę powstania kompleksu architektonicznego na wzgórzu tłumaczą jego naturalne walory obronne. Celem badań archeologicznych jest rozstrzygnięcie pierwotnego założenia przestrzennego

wzgórza, ustalenie chronologicznego rozwarstwienia zabudowy oraz konfrontacja tych wyników z danymi historycznymi. Załączony do wstępu sprawozdania plan zabudowy wzgórza orientuje wizualnie zainteresowanych w charakterze kompleksu obronnego. Wydaje się, że w tym miejscu w ramach ogólnych założeń dalszej publikacji źródeł tej problematyki dobrze byłoby zamieścić plan sytuacyjny wzgórza i miasteczka. Element ten również wprowadzałby od razu szerzej w zagadnienie. Celem badań archeologicznych w 1958 r. było ustalenie pierwotnego poziomu wzgórza w jego południowej partii oraz uchwycenie resztek fundamentowych muru w myśl hipotezy architektów w południowo-wschodniej części zabudowań wzgórza. W tym celu przez południową część wzgórza wytyczono wykop o wym. 2 x 30 m (wykop I) ciągnący się od murów kaplicy do murów obronnych. W wykopie tym, którego profil zachodni dołączono do opracowania, stwierdzono: poziom budowy muru katedry, poziom wkopu fundamentowego oraz rodzaj konstrukcji fundamentów. Na metrach 8—11 uchwycono fragment cmentarzyska, a na metrach 15—30 zarys zasypiska sztucznie wybranej fosy. Wykop II był poszerzeniem wykopu I w związku z odkrytymi pochówkami. Na przestrzeni 10 x 10 m odkryto 17 dobrze zachowanych szkieletów bez jakiegokolwiek wyposażenia i śladu trumien. Szkielety zorientowane były, głowami na zachód. Załączony plan pochówków orientuje w ich wzajemnym układzie. Autorzy lokalizują cmentarzysko między murami katedry a fosą. Wykop III o wym. 1,5 x 3 m, umiejscowiony przy południowo-wschodniej części prezbiterium, nie ujawnił szukanego przez architektów muru mającego łączyć prezbiterium z basztą zachodnią. Odsłonił on natomiast poziom budowy prezbiterium oraz sposób usadowienia fundamentów tej części katedry. Stwierdzono różnice konstrukcji muru ściany i przypory. Konstrukcje te różniły się również od konstrukcji odkrytego wcześniej muru nawy.

Po opisie eksplorowanych warstw i związanych z tym faktów w poszczególnych wykopach, numerowanych cyframi rzymskimi, autorzy charakteryzują wydobyty w czasie badań materiał. Szczególną uwagę poświęcają najliczniejszej ceramice późnośredniowiecznej. Przeprowadzono analizę jej form, (garnki, misy, dzbany z uwzględnieniem form den wylewów krawędzi) zdobnictwa, różnic technologicznych, sposobu lepienia i wypału. Kilka uwag poświęcono też formom i technologii kafli tego okresu. W ten sam sposób analizują autorzy ceramiczny materiał późniejszy, wykazując różnicę form i technologii z wyrobami wcześniejszymi. W materiałach późniejszych stwierdzono oddzielny rodzaj ceramiki, tzw. kamionkę. Kilka uwag charakterystyki poświęcają autorzy nielicznym zabytkom metalowym, z których wymieniają gwoździe, groty bełtów kusz, podkowy i wędzidla. Zarówno omawiany materiał ceramiczny, jak i zabytki metalowe mają odnośniki do tablic ilustracyjnych. Końcowe rozważania poświęcają autorzy zagadnieniom chronologii omawianego materiału. Przytaczając materiały porównawcze z Elbląga z badań B. Ehrlicha oraz w oparciu o dane literatury przedmiotu zabytki z Fromborka mieszczą się w ramach XIV do I poł. XV w. Warstwę gruzu, przykrywającą cmentarzysko oraz będącą zasypiskiem fosy, przypisują autorzy zniszczeniu wzgórza w roku 1455. Wyższe warstwy, w których znaleziono zabytki z XV i XVI w., mogłyby być wynikiem zniszczeń w 1520 r. Cmentarzysko i fosa według tych ustaleń są sobie współczesne.

W zakończeniu autorzy nakreślają kierunek przyszłych badań, zasięgu cmentarzyska, przebiegu fosy, rozeznania północnej i wschodniej części wzgórza, a także jego centralnego rejonu, gdzie, być może, istniało jej grodzisko staropruskie.

Zespołowe badania we Fromborku rozstrzygną wiele hipotez i spornych problemów architektonicznych pierwotnego założenia przestrzennego wzgórza. Wyniki tych badań uzupełnią, być może, współczesną dokumentację odbudowy zniszczonych budynków.

Z archeologicznego punktu widzenia bardzo ważnym zagadnieniem dla zupełnie nie wypracowanej chronologii okresu późnośredniowiecznego na Warmii będzie ustalenie datacji ceramiki i innych zabytków metalowych z datowanych warstw wzgórza fromborskiego.

Niezwykle pasjonującym zagadnieniem byłoby odkrycie śladów wcześniejszego osadnictwa na wzgórzu fromborskim lub w okolicy i powiązanie chronologiczne, ekonomiczne i polityczne tych zjawisk z budową katedry.

Włodzimiera Ziemińska-Odojowa

RUDOLF KLATT, *Ostpreussen unter dem Reichskommissariat*, Heidelberg 1958, s. 272.

Prusy Wschodnie i Zachodnie w latach 1918—1921 stanowiły pewną nierozzerwalną całość polityczną. Pomorze Gdańskie i Prusy Wschodnie były wówczas jednym z istotniejszych elementów polityki bałtyckiej. Gdańsk i Królewiec stały się centrum zainteresowania międzynarodowego z jednej strony¹⁾ oraz specyficznej polityki wewnętrznej i zewnętrznej Niemiec z drugiej²⁾. Wyrazem tej polityki niemieckiej jest instytucja Komisarza Rzeszy dla Wschodu (Reichskommissar für den Osten), działająca w Królewcu w l. 1918—1920. Praca R. Klatta wykazuje tendencje ograniczenia tematu do momentu najmniej istotnego, momentu wtórnego — polityki administracyjnej na terenie Prus Wschodnich w brzemieniowym w następstwa okresie. Ma ona „opisać siły, które przeszkodziły ówczesnemu załamaniu się państwa i prowincji, które ciężko chorującej prowincji zapewniły dostateczne środki dla odbudowy względnie wyzdrowienia i uratowały od całkowitego chaosu”³⁾. Praca Klatta wyraża więc ogólną tendencję serii studiów z historii Prus, wydawanych przez prof. dra W. Hubatscha, zmierzającą do oceny wkładu nie istniejącego państwa pruskiego do historii ogólnoniemieckiej⁴⁾. Chodzi o to, by pokazać wyrobienie polityczne ludności pruskiej, że „mimo monarchicznego nastawienia Prusy w r. 1918 z uwagi na rację stanu ustosunkowały się pozytywnie do nowego

¹⁾ Janusz P a j e w s k i i Włodzimierz G ł o w a c k i, *Analogie rewizjonizmu niemieckiego*. Poznań 1947, s. 190—193; Karol G ó r s k i, *Polska w zlewisku Bałtyku*, Gdańsk 1947, s. 204.

²⁾ Tadeusz G r y g i e r, *Niektóre zagadnienia plebiscytu na Warmii i Mazurach*, Zapiski Historyczne, 1957, z. 1—3. Chodziło tu przede wszystkim o nowe plany niemieckie zbudowania wielkiej środkowej Europy w oparciu o Bałtyk, będącej naturalnie pod dominującym wpływem niemieckim. Niemcy przewyższały swych przeciwników tym, że już w roku 1917 posiadały konkretny plan polityki bałtyckiej. Postawiły one sobie pewne minimum, które zamierzały bezwzględnie osiągnąć. Chodziło im o utrzymanie w swym ręku całego południowo-wschodniego wybrzeża Bałtyku — więc całego Pomorza, dla którego zapleczem miała być Wielkopolska i Śląsk, dalej Prusy Wschodnie, Litwa, Łotwa i Estonia. Finlandia, posiadająca już niepodległość, opierała całą swą politykę o Niemcy.

³⁾ R. K l a t t, *Ostpreussen unter dem Reichskommissariat 1919/1920*, Heidelberg 1958, s. 5.

⁴⁾ Chodzi tu o dwie serie studiów, redagowanych przez prof. dra W. H u b a t s c h a: „Göttinger Bausteine zur Geschichtswissenschaft” oraz „Studien zur Geschichte Preussens”.